

Vyhodnocení a výsledky výzkumu mezi nováčky nástupního ročníku 1964

Podplukovník Jaromír Dědek

Skutečnost, že se setkáváme s různými názory na mládež a jsme někdy svědky i účastníky častých polemik o jejím profilu, není překvapující. Není to nic nového v historii.

K diskusím tohoto druhu docházelo vždy, když zrychlený pochod dějin zrychlil vývoj generací a prohloubil rozdíly mezi nimi.

Nebývalá je však různost názorů a bojovnost, s jakou je jejich účastníci hlásají.

Je na škodu užitečnosti různých diskusí a sporů (a to i sporů na stránkách teoretických časopisů), že jejich účastníci často oplývají větším emocionálním

zaujetím pro svůj názor, než skutečnými znalostmi problému, opřenými o vědecky zjištěná a systematizovaná fakta o dnešní mládeži.

Takových faktů je velmi málo a jsou proto nahrazována spekulativními mediacemi.

To rozhodně nevytváří dobré podmínky pro práci těch, kteří pracují s mládeží řídí, určují její obsah, metody a formy. Mezi ně patří i velitelé a političtí pracovníci v našich ozbrojených silách.

Uvědomění si těchto skutečností bylo základem výzkumu, který řídila politická správa středního vojenského okruhu mezi nováčky nástupního ročníku 1964.

1. Výzkum a jeho vyhodnocení

Třetí den po nástupu nováčků v říjnu minulého roku byl mezi nimi anonymní dotazníkový výzkum. Výsledky výzkumu měly sloužit řídící práci politické správy a zároveň se měly stát součástí empirických faktů, jež jsou shromažďovány výzkumným pracovištěm sociologie armády pro potřeby výzkumu vlivu sociálně politických podmínek na postoj mládeže k vojenské službě.

V tomto článku jsou vyhodnoceny údaje, které souvisejí s názory na pravděpodobnost světové války a některé otázky mezinárodních vztahů; kromě toho, co průzkum naznačil ve směru vlivu těchto názorů na postoj nováčků k vojenské službě.

Dotazník, který byl při výzkumu použit, nebyl sestaven s posláním získat názory na otázky války a míru. Názory v této oblasti byly zkoumány jen jako jedna stránka profilu nováčků. Přitom nešlo o to, zjišťovat příčiny těchto názorů, ale najít jejich souvislost se vztahem nováčků k vojenské službě.

Odpovědi ve vzájemných závislostech dávají sice vyhovující možnosti vyhodno-

cení vlivu těchto názorů na vytváření postojů k vojenské službě, ale jen slabé možnosti ke zjištění vlivů, které na vytváření názorů o válce a míru působí. K sestavení dotazníku bylo využito zkušeností z loňského výzkumu kázně organizovaném HPS, na kterém se podílelo VVP sociologie armády a částečně i zkušeností získaných při výzkumu otázek války a míru, organizovaném katedrou marxistické filosofie VPA KG.

Před sestavením dotazníku byl uskutečněn předběžný výzkum ve dvou skupinách 63 nováčků, kteří nastoupili v dřívějším nástupním termínu, tj. již v září. Na jeho základě se dotazník v malé míře upravil.

Vybraný vzorek pravděpodobně odpovídá složení útvarů pozemních sil. To znamená, že se nejedná ani o výběr v pozitivním či negativním smyslu. Hodnotíme-li složení nováčků nutno počítat s tím, že jsou přednostně tvořeny jednotky pohraničních útvarů, raketového vojska apod.; na druhé straně je negativní výběr pro silniční vojsko. Proto ani útvary pozemních armád nemají složení

typické pro všechnu vojenskou mládež. Vzorek odpovídá pravděpodobně složení pozemních armád; nelze to však do důsledků prověřit. Složení lze charakterizovat objektivními údaji jen co do vzdělání, a to ne zcela přesně, protože 6 % dotazovaných vzdělání neuvedlo. Vyhodnocení využívá i výsledků dotazníkového výzkumu 10 000 nováčků u útvarů PS. Výsledků nelze využít v plné míře, protože se výrazně projevuje, jak ukáže srovnání, že jde o vybrané lidi.

Výzkumu se zúčastnilo 2713 nováčků, kteří nastoupili vojenskou službu u útvarů tehdejší 4. A.

Z nich

- 61 % absolvovali ZDŠ,
- 5 % jedenáctiletku,
- 20 % odbornou školu s maturitou,
- 1 % vysokou školu,
- 7 % neabsolvovali ani ZDŠ,
- 6 % školní vzdělání neuvedlo.

2. Výsledky výzkumu

a) Názory na pravděpodobnost vzniku války a jejich vliv na postoj k vojenské službě

O možnosti vzniku války byly získány tyto odpovědi:

Ke světové válce

1. v každém případě dojde (musí dojít)	2 %
2. pravděpodobně dojde	10 %
3. může dojít v tom případě, že...	12 %
4. nemusí dojít v tom případě, že...	11 %
5. pravděpodobně nedojde	33 %
6. rozhodně nedojde (nemůže dojít)	21 %

Na otázku neodpovědělo 11 dotazovaných.

Odpovědi číslo 3 a 4 nevyjadřují dost jasně, ke kterému názoru se dotazovaní spíše přiklání. Proto je také pro výpočet poměru mezi stanoviskem o pravděpodobnosti či nepravděpodobnosti války vyloučíme. Celkový poměr mezi těmi, kteří věří, že k válce nedojde a těmi, kteří předpokládají světovou válku je 4,5:1.

Při studiu tabulky vzájemné závislosti mezi vzděláním a názory na pravděpodobnost války vidíme, že malé difference mezi jednotlivými skupinami neumožňují jiný závěr než ten, že názory na pravděpodobnost války mezi jednotlivými skupinami

Vzorek je reprezentativní i pro dělení uvnitř jednotlivých skupin. Plně to neplatí pro absolventy VŠ, kterých jsou necelá dvě procenta, tj. 36 lidí.

Mezinárodní situace v době nástupu nováčků se vyznačovala relativním klidem. Bylo to v období před odstoupením s. Chruščova a všeobecně bylo oficiálně hodnoceno stále uvolňování mezinárodního napětí, i když byly určité obavy v souvislosti s výsledky připravených presidentských voleb v USA. Rozhodně bylo v té době **mezinárodní napětí menší, než dnes.**

Mezinárodní situace byla dále charakterizována **stupňovým rozkošem** v mezinárodním komunistickém hnutí.

Uvnitř naší republiky probíhala diskuse o obtížích v naší ekonomii, provázená **ostrou kritikou nepořádků**, zejména v národním hospodářství a jeho řízení.

V té době dosáhly i svého kulminace **některé liberalistické tendence v oblasti umění** i jinde.

podle vzdělání (u mládeže to plně znamená zároveň i podle kvalifikace) jsou v podstatě shodné.

Jak hodnotit vyslovené názory?

Z odpovědí je zřejmé, že převládají názory o možnosti zabránit válce. Pesimistické názory o tom, že k válce musí dojít jsou velmi řídké. Nepříznivě se zdá vyjádření krajního stanoviska 21 % nováčků, že k válce nemůže dojít. Z dalšího však vyplývá, že má nepochybně větší vliv sklon mládeže ke krajnostem ve vyjádření svých názorů, než bezstarostnost.

Odpovědný vztah nováčků k vojenské službě potvrzuje tabulka, sestavená na základě odpovědí daných na výzvu v dotazníku, která zněla:

„Přečtěte dobře tyto věty a zatrhněte ty, které nejvíce odpovídají vašemu mínění.“

Odpovědi nejsou seřazeny tak, jak byly uvedeny v dotazníku. O místě, které zaujímaly v dotazníku informuje uvedené číslo

1. Když už musím vojenskou povinnost splnit a 2 roky sloužit, tak pořádně	28 %
4. Vojenská služba je čestnou občanskou povinností, kterou je třeba vykonávat co nejlépe	25 %

6. Když voják plní dobře své povinnosti, přináší mu to uspokojení z dobře vykonané práce a i jinak se na vojně člověku osobně vyplácí být dobrým vojákem 18 %
7. Vojenská služba je pro mne příležitostí, abych se zbavil vážných chyb, kterých jsem se před ní dopouštěl a začal žít lepší život, sobě i druhým prospěšnější 14 %
3. Vojenská služba je nutné zlo a je ji třeba vykonávat tak, aby se člověk zbytečně nehonil, ale zároveň je si nutno dát pozor, aby pokud možno nepřišel do maléru 7 %
5. Na vojně je nejlépe dostat se někde do skladu nebo do kanceláře, tam se dají ty dva roky přečkat 4 %
2. To bys ani nebyl voják, kdybys nebyl zavřený 2 %
Neodpovědělo 2 %

Odpovědi, vyjadřující kladný vztah k vojenské službě, činí tedy 85 % z celkového počtu, ostatní odpovědi 13 %.

Je významné, že vojáci, kteří se v odpovědi přiklonili k nejuvedenějšímu stanovisku, tj. k č. 4 „vojenská služba je čestnou povinností, kterou je třeba vykonávat co nejlépe“ **vyjádřili téměř spon-tánně i důvěru v zachování míru.**

25 % z nich tvrdí, že k válce rozhodně nedojde (nemůže dojít), 31 % z nich tvrdí, že k válce pravděpodobně nedojde a jen 1 % tvrdí, že k válce dojít musí. Poměr mezi odpověďmi o důvěře v mír a odpověďmi o tom, že dojde k válce, je u této skupiny o mnoho vyšší, než u celku a je 6,22 : 1 při 9 % absenci.

Shodně s předcházejícími, i když z opačného konce je toto zjištění. Poměr mezi odpověďmi o možnosti války je u vojáků, kteří se ztotožňují s názorem „vojenská služba je zbytečná honička,

která nedá nic pro život“ 1,71 : 1 při 12 % absenci. Podobné vzájemné závislosti byly zjištěny i u dalších odpovědí, které vyjadřovaly negativní vztah k vojenské službě. Ukazuje se tedy, že názory o pravděpodobnosti světové války jdou často ruku v ruce se špatným vztahem k vojenské službě a k pocitu její zbytečnosti. Oboje se nutně v průběhu vojenské služby projeví v poměru k plnění vojenských povinností.

Tato tvrzení vycházejí i z výsledků výzkumu u vojsk PS. Tam vyslovilo 66,6 % nováčků názor, že udržení světového míru je v rukou pokrokového lidstva, zatímco

— 1,6 % souhlasí, že udržení míru není možné, protože války byly a budou,

— 5,3 % tvrdí, že udržení míru je otázkou vyšší moci (boha apod.),

— 21,7 % se shoduje, že to závisí na dohodě vlád,

— 4,03 % se domnívá, že udržení míru není jisté.

Čísla z výzkumu u PS potvrzují, že důvěra v síly pokrokového lidstva souvisí i s aktivním podílem ve společné práci. **Komunisté vyslovili důvěru v udržení míru ze 74 %, zatímco ti, kteří nepracovali v žádné společenské organizaci jenom z 58 %.** Rozdíl mezi těmi, kteří se účastnili a neúčastnili práce ve společenských organizacích je v průměru asi 11 %.

b) Názory na politiku socialistického tábora a imperialistů a názory na poměr sil

Charakteristika názorů na politiku socialistického tábora a imperialistů v otázkách války a míru udává tato tabulka: „Myslete, že na trvání mezinárodního napětí mají vliv“:

1. imperialistické kruhy 85 %
2. socialistické země 1 %
3. obě strany 15 %
4. nevím 14 %
- Neodpovědělo 5 %

Struktura odpovědí podle školního vzdělání:

Odpověď	Vzdělání				
	menší než ZDŠ	ZDŠ 11-letka		OŠ s mat.	vysoká škola
imperialistické kruhy	56 %	67 %	59 %	69 %	56 %
socialistické země	1 %	1 %	—	—	—
obě strany	11 %	12 %	26 %	20 %	13 %
neodpovědělo	8 %	4 %	4 %	2 %	12 %

Tabulka ukazuje, že nejvíce nejasností v této otázce je mezi vojáky s neúplným základním vzděláním, vysokoškoláky a absolventy illetek.

Další tabulka ukazuje, jak nováčkové hodnotí politiku vedoucí imperialistické mocnosti USA.

- „Domníváte se, že USA“:
1. připravují válku 20 %
 2. chtějí mír a zbrojí z bezpečnostních důvodů 17 %
 3. nevím 39 %
 4. podle vašeho názoru zbrojí z jiných důvodů než je zde uvedeno (vypíšte z jakých) 16 %
- Neodpovědělo 8 %

Při hodnocení těchto údajů je nutno vzít v úvahu, že odpovědi pod číslem 4 ve většině případů obsahovaly odsouzení imperialistické politiky a často vycházely z toho, že může dojít k válce.

U vojsk PS byla položena obdobná otázka a získána následující struktura odpovědí:

- USA připravují válku 40 %
 - USA chtějí mír a zbrojí jen z bezpečnostních důvodů 11 %
 - nevím 49 %
- odpovědí.

Uděláme-li rozbor získaných odpovědí podle vzdělání zjistíme, že v podstatě se struktura odpovědí liší jen u vojáků s neúplným základním vzděláním, kde 51 % odpovědělo, že neví.

Názory na poměr sil charakterizuje tato tabulka.

S názorem, že socialistický tábor má v poměru k hlavním imperialistickým zemím

- vojenskou převahu se ztotožnilo 37 % nováčků, u PS 56 %
- síly jsou vyrovnány 25 % nováčků, u PS 25 %

— je vojensky slabší

5 % nováčků, u PS 2 %

— nevím

19 % nováčků, u PS 17 %

— nedalo odpověď

4 % nováčků (u PS zahrnuje to v procentu odpovědi nevím).

Zajímavá je vzájemná souvislost mezi názory na poměr sil a názory na politiku USA, získaná z odpovědí u PS (u armády nebyla dosud získána), kterou dokumentuje následující tabulka:

Toto srovnání ukazuje, že přesvědčení o snahách a cílech USA rozpoutat válku je většinou pevně spojeno s přesvědčením o vojenské síle socialistického tábora.

Zároveň to nasvědčuje tomu, že toto přesvědčení provází i docenění významu vojenského faktoru v boji o mír. To potvrzují i závěry z bodě 2b) hodnocení, které se týká odpovědí na vztah k vojenské službě. Stejnou tendenci ukazuje i vzájemná souvislost mezi názory na poměr sil a již uvedenými názory na to, kdo nese vinu na mezinárodním napětí.

Při výpočtu za použití tabulek očekávaných a skutečných hodnot se ukázalo, že ti, kteří jsou přesvědčeni o vojenské převaze socialistického tábora jsou zpravidla toho názoru, že imperialisté nesou vinu na mezinárodním napětí. Opačně pak u těch, kteří zastávají názor, že socialistické země se podílejí na mezinárodním napětí, popřípadě že jsou jeho hlavními viníky, je relativně více zastoupen názor o převaze imperialistů. Je to opět potvrzení skutečnosti, že **přesvědčení o mírové politice socialistického tábora je většinou spojeno s důvěrou v jeho sílu a s doceněním vojenského faktoru v boji o mír.**

Toto mínění je v souladu s objektivní skutečností, s faktem, že socialistické

Odpověď na otázku: „Má socialistický tábor v poměru k hlavním imperialis- tickým zemím“	dalo z počtu všech vojáků %	dalo z počtu vojáků, kteří odpově- děli, že USA přípra- vují válku %	dalo z počtu vojáků, kteří odpověděli, že USA chtějí mír a zbrojí z bezpečnost- ních důvodů %
— vojenskou převahu	55,80	68,6	41,3
— síly jsou vyrovnány	24,66	23	40,6
— je vojensky slabší	2,08	1,2	6,5
— nevím	17,46	7,2	11,6

Názory — ohlasy

Z těch, kteří se ztotožnili s názorem	odpovědělo: USA připravují válku	odpovědělo: USA chtějí mír a zbrojí z bezpečnostních důvodů	odpovědělo: nevím
– vojenská služba je zbytečná honička, která nedá nic pro život	20 %	23 %	45 %
– vojenská služba je nutné zlo a její třeba vykonávat tak, aby se člověk zbytečně nehonil, ale zároveň si je nutno dát pozor aby pokud možno nepřišel do maléru	16 %	21 %	40 %
– všichni nováčkové	20 %	17 %	39 %

ozbrojené síly mohou přispět k míru jen tehdy, když státy Varšavské smlouvy budou vojensky v převaze a jejich bojová připravenost bude schopna rozdrtit každou agresi.

Uvedené tabulky však velmi průkazně signalizují i negativní názory mezi nováčky.

Je přinejmenším zarážející, že 56 % vojáků nemá na poměr USA k otázkám války názor, nebo se dokonce domnívá, že USA zbrojí z bezpečnostních důvodů. Kdybychom k nim připočítali 8 % těch, kteří nedali žádnou odpověď, byly by to téměř $\frac{2}{3}$ vojáků. Že tyto iluze o USA nejsou vždy zcela nevinny dokazuje domněnka 15 % nováčků, že na mezinárodním napětí mají vinu obě země a 1 % dokonce připisuje vinu socialistickým zemím. Vzájemné závislosti dokazují, že nositeli těchto názorů jsou často nováčkové, kteří mají nesprávný vztah k vojenské službě. To dokazuje tato srovnávací tabulka:

I údaje týkající se druhého pólu potvrzují závěry vyplývající z tabulky:

U PS je 8,73 % nováčků názoru, že vojna je zbytečná honička. Z těch, kteří se domnívají, že USA připravují válku, volilo tento názor 0,8 %.

Zkoumáme-li s čím a s jakými vlivy tyto názory souvisejí, dojdeme k tomu, že pravděpodobně nejsou výsledkem pacifistických iluzí, (v bodě 2a je důkaz, že důvěra v mír je spojena s odchodním aktivně přispět řádným výkonem vojenské služby k jeho udržení), ale jsou spíše vyjádřením vlivu buržoasní ideologie, falešného obdivu k západu a nelze je hodnotit jinak, než jako nedůvěru v pravdivost naší propagandy, která vynakládá již léta značné

úsili k odhalení válečné politiky imperialistických kruhů. V každém případě mají vliv na vztah k výkonu vojenské služby a výsledky průzkumu průkazně přesvědčují, že jejich nositelé mají k plnění vojenských povinností negativní poměr.

Údaje v tabulce signalizují, že účinnost propagandy na mládež rozhodně není v pořádku. To, že se iluze týkají především USA, a že je jiný poměr k NSR dokazuje tato tabulka získaných odpovědí.

Domníváme se, že NSR %	Obdobná otázka, týkající se USA %
– usiluje o rozpoutání války s revanšistickými cíli 52	20
– zbrojí z bezpečnostních důvodů 11	17
– sleduje výstavbou bundeswehru jiné cíle 5	16
– nevím 20	39
– bez odpovědi 13	8

c) Kde hledat zdroje nesprávných názorů?

Dokladem, že nesprávné názory v této oblasti souvisejí s malou politickou informovaností i v ostatních oblastech je toto: co je Varšavská smlouva ví u PS 65,5 % všech nováčků. Z těch, co soudí, že USA připravují válku, ví co je Varšavská smlou-

va 77,3 %. Že nesprávné názory o mezinárodních problémech souvisejí i s náboženskými předsudky dokazuje toto srovnání:

— Názor, že USA připravují válku, sdílí u PS 40 % nováčků

Z toho názor, že udržení míru je v rukou boha, má 15 % vojáků

— O vojenské převaze socialistického tábora je u PS přesvědčeno 56 % vojáků

Z těch, co soudí, že udržení míru je v rukou boha jen 50 % vojáků

— Zajímavé je, že těch, jejichž neoblíbenější literaturou jsou kovbojky je o převaze mírového tábora přesvědčeno pouze 45 %.

Další tabulka ukazuje, že větší % nesprávných názorů mají vojáci z velkých měst, tj. z Prahy, Bratislavy a krajských měst.

	USA chtějí mír a zbrojí z bezpečnostních důvodů
Praha, Bratislava, krajská města	15 %
Okresní a jiná města	9,9 %
Vesnice	9,7 %
Samoty	11 %

Kdyby výběr k PS byl náhodný, svědčilo by to o tom, že vojáci z velkých měst jsou ve větším počtu případy nositeli ne-

správných názorů. Vzhledem k tomu, že k PS jsou vojáci vybíráni dle určitých politických kritérií, není to možno s jistotou tvrdit. Může se zde totiž projevit vliv chyb při výběru, způsobených menší znalostí lidí ve větších městech. Nasvědčuje tomu i % nesprávných názorů vojáků ze samot.

Nejvíce nesprávných názorů a nejasností je mezi vojáky, kteří nedosáhli ani úplného základního vzdělání. To dokazuje tato tabulka:

Názor	Vojáci, kteří neabsolvovali ZDŠ	Všichni vojáci
vinu na trvání mezinárodního napětí mají imperialistické kruhy	56 %	65 %
socialistický tábor má vojenskou převahu	26 %	37 %
NSR zbrojí z bezpečnostních důvodů	22 %	11 %
rozhodně si nepřejí, aby se svět vyvíjel směrem k socialismu	20 %	1 %

Obdobně je tomu i u PS. Téměř při všech politických otázkách odpovídá značná část těchto soudruhů „nevím“.

3. Poučení z výsledků výzkumu

a) Optimismus nebo skepse?

Nejvýraznější skutečností, kterou ukazuje vyhodnocení zjištěných názorů, je převládající optimismus v otázkách války a míru. Tento optimismus má daleko k nějaké bezstarostnosti, k pocitu automatické vývoje. Naopak. Čísla dokazují, že je to optimismus, opřený o uvědomění si reálných společenských sil schopných zabránit válce.

Důvěra v síly socialistického tábora je inspirující moment, zdroj společenské aktivity, základ snahy přispět k realizaci mírového úsilí lidstva.

Není bez zajímavosti, že důvěru v možnost odvrácení války sdílí s naší mládeží i mládež NDR. 5,4 % dotázaných vojáků se domnívá, že válka je nevyhnutelná,

zatím co 79,35 % je toho názoru, že válku lze odvrátit.

Tato zjištění ostře kontrastují se závěry v knize „Problémy mladé generace“ Ernsta Fischera o nejistotě mládeže vyspělých kapitalistických zemí. Jako typický pro odraz životních pocitů dnešní mladé generace západu ukazuje rozhovor, který náhodně vyslechl jedné noci v nemocnici a jehož aktéři byli pacient a mladá číselníka.

„... — Dovolte mi zůstat s Vámi sestro. Bylo by to pěkné, kdybyste mne líbala. Ale to nesmíte, jste ve službě. Možná, že jednou, až již tu nebudu, půjdete se mnou na procházku. Nemáme mnoho času.“

— Kolik je Vám roků?

— Sedmnáct.

— To je ještě čas!

— Dva, tři roky . . .

— Nejste přeci tak nemocný!

— Bomba. Nikdo ji nezadrží. Musíme rychle brát, co se dá. Dříve než to všechno skončí.

Sešmáctiletý, který tu v noci seděl v pokoji ošetřovatelky to říkal tichým hlasem, chladně, spíše, jako registrátor, než účastník . . .

Se skepsí svých vrstevníků na západě, kontrastující optimismus naší mládeže není dle mého soudu jen optimismem ve vztahu k otázkám boje za mír. Domnívám se, že optimismus je jedním profilem převážné a tón udávající části dnešní naší mládeže. (Mám na mysli mládež do dvaceti let).

Myslím, že není dost logické předpokládat, že tato mládež je postižena kocočinou deziluze k období kultu a že je více skeptická než my dospělí. Vždyť existenci deziluze podmiňuje předcházející iluze. Našemu osmnáctiletému branci však v době, kdy my jsme se začali probouzet z iluzí stalinského období, bylo osm let. Spíše by bylo možno říci, že tato mládež vyrostla v ovzduší často bolestné a velmi ostré kritiky a k iluzím prostě neměla možnost. Její kritický vztah ke společenskému dění není možno ztotožňovat s kocočinou včerejších revolučních romantiků, kterou ve větší či menší míře jsme se museli probolet my, a která některé z dnešní generace dospělých zanechala dodnes naplněny skepsí.

Nemohu svá tvrzení dokázat dostatečnými empirickými fakty a uvědomuji si jejich hypotetičnost.

Nechť se však čtenář zamyslí alespoň nad tím, co generace vychovaná v období ostré a bezohledné kritiky společenských nešvarů, jež možno v některých případech nazvat nejen nešvary, ale zlořády, vyjádřila v odpovědích nováčků na otázku:

„Přejete si, aby se svět vyvíjel směrem k socialismu?“

— rozhodně ano	67 %
— spíše ne	3 %
— spíše ano	23 %
— rozhodně ne	1 %
— neodpovědělo	6 %

Nemám se, když tyto odpovědi považuji za důkaz, že vidí v socialismu svou perspektivu a že s ním spojují svou budoucnost. To znamená, že vyjadřují i důvěru v možnosti socialismu zabezpečit

jejich reálná přání. Lze to považovat za výrazný projev životního optimismu těchto mladých lidí.

Tento optimismus je konec konců i přirozenou biopsychickou vlastností mladého organismu a jestliže by se neprosadil ve vědomí mládeže jako věkové sociální skupiny, pak by to bylo vážným signálem o existenci deformujících vlivů společenských podmínek. Co jiného znamená Fischerem, H. Schelským a dalšími ukazovaná skepse západní mládeže, než deformující vliv přežitého kapitalistického řádu, který nemá člověku již co dát, zejména v oblasti ideových hodnot? Je proto pochopitelné, že právě E. Fischer při své loňské návštěvě v ČSSR ukazoval, že převaha socialismu v současné době je právě na poli ideí, na poli mravních hodnot, kde kapitalismus je již zcela vyprahlý a vyčerpá své možnosti. Tyto své závěry argumentoval svými zkušenostmi z výzkumu mezi mládeží západu a poznatky, které získal mezi mládeží sovětskou. Komunismus je perspektiva lidstva, a mládež to možná i podvědomě cítí.

b) Náborová různorodost

Druhé hlavní poučení z výsledků výzkumu vidím ve skutečnosti, že odpovědi nováčků dokumentují **značnou náborovou tříšť, nevyhraněnost a tím i menší stabilitu.**

Ani na tom není nic nepřírodního. Vyplývá to jednak z vlastností mládeže jako sociální věkové skupiny, jednak z mladosti sociální struktury socialismu, kterou tyto názory v určitém smyslu odrážejí.

Za pozornost však stojí některé tendence, respektive některé stránky této náborové různorodosti.

Především je to **velmi vysoký stupeň**, který tato nevyhraněnost dosahuje. Správné a nesprávné, často úplné protichůdné názory se vzájemně pobíjejí.

Snažili jsme se určit kolik z celkového počtu dotázaných je nositelů názorů, hodnocení a předsevzetí, o kterých je možno říci, že jsou jenom kladné.

Počítali jsme ty, kteří zároveň vyjádřili předsevzetí dobře vykonávat vojenskou službu, prokázali znalost toho co je to Varšavská smlouva a vyjádřili vůči naší politice kladné názory v odpovědích na otázky týkající se hodnocení mezinárodní politiky socialistického tábora, USA a NSR a v odpovědi na otázku „Přejete si, aby svět se vyvíjel směrem k socialismu?“

To znamená, že jsme spočítali ty, kteří dali vesměs jen kladné odpovědi na 6 otázek. Tito nováčkové tvoří 4,63 % z celkového počtu dotázaných.

Opačně pak jen negativní odpovědi na výše uvedené otázky byly zjištěny pouze u 0,22 % nováčků.

Ukazuje se tedy, že na krajních názorových polích stojí pouze malá část nováčků. Rozhodující masa prokazuje poměrně malou vyhraněnost a tím i menší stabilitu názorů. To potvrzuje hypotézu, že jejich poměr k vojenské službě se bude spolu s jejich politickými názory upevňovat v průběhu vojenské služby.

Je proto nutno říci, že výsledky výzkumu podtrhují význam světonázorové výchovy v armádě. Právě v ní je naše velká zbraň při vytváření a upevňování kladného postoje mládeže k vojenské službě. Je pro nás jisté příznivé, co musel přiznat přední americký sociolog armády Morris Janowitz, když napsal:

„Z dosavadních důkazů rozhodně nelze předpokládat, že americké oddíly budou lépe bojovat a lépe se bránit komunistické ideologii v zajetí, jestliže se jim dostane politické výchovy. Politickou výchovou rozumíme vtisknutí a předání obsáhlých politických vědomostí, které odpovídají na nejrůznější otázky. Taková ideologická výchova vojáků a důstojníků v ozbrojených silách určité demokratické země by mohla mít spíše opačné účinky. Jak vyvozuje Alfred Biderman ve své studii o leteckých zajatcích v Koreji, odpor ke komunistické doktríně se zakládal na tradičním americkém záporném postoji ke každému dogmatu. Jakékoliv snahy o ideologicko-politickou výchovu, aby se dosáhlo zvýšení organizační kontroly, nebo aby se zvýšila odolnost proti komunistické ideologii pro případ zajetí, mohou mít negativní následky jestliže podkopávají a oťresou všeobecnou americkou nedůvěrou k dogmatům...“

Nutnost světonázorové výchovy v naší armádě a metodicky dobře promyšleného působení na vojáky, kteří v armádě prožívají vysoce významnou etapu procesu své socializace je dána i tím, že nejde o více méně přirozenou nárazovou nevyhraněnost. Jde o existenci značně rozšířených nesprávných hodnocení v oblasti mezinárodních vztahů, které jsou nepochybně spojeny s nechápáním a iluzemi o podstatě a skutečné tváři imperialismu, popřípadě s nechápáním naší zahraniční politiky.

Je sice potěšitelné, že nositelem negativních názorů je jen zcela malá část mládeže, ale na druhé straně v různých kombinacích existují názory, které se negativně promítají do postoje k vojenské službě. Je jich však příliš mnoho. Navíc odhalují i slabiny naší propagandy, protože existují navzdory velké proporcii, kterou v ní právě tyto otázky zaujímají.

Neméně závažné je značně vysoké procento těch, kteří na řadu běžných, denně se vyskytujících a přitom základních otázek mezinárodní politiky odpovídají „nevím“.

Proto nelze říci, do jaké míry jsou tyto odpovědi motivovány snahou vyhnout se přímé odpovědi vyjadřující negativní stanovisko, nebo výrazem malé informovanosti způsobené lhostejností k politickému dění apod. V každém případě však jejich vysoký počet je pro nás varovným signálem i výzvou, abychom ve výzkumné práci věnovali zvláštní pozornost těm, kteří o základních otázkách dneška nic nevědí, možná někteří z nich nechtějí vědět.

c) Výsledky výzkumu a proces diferenciací

Vzhledem k potřebě dát co největší pocit anonymity všem, kdož odpovídali, byl o dotázaných získán a vyhodnocen jediný objektivní údaj, tj. údaj o vzdělání. Dalším údajem je věková skupina, která je však pro všechny společná.

Vzhledem k tomu, že u této věkové kategorie není dokončen proces sociální diferenciací podle dalších indikátorů, je indikátor vzdělání velmi významný. Navíc pak je údajem nejen o vzdělání, ale do značné míry i údajem o kvalifikaci, zejména ve vztahu k těm, kteří nedosáhli ani základní vzdělání a lze je proto v tomto věku zařadit do skupin pracovníků s nejmenší kvalifikací. Přes významnost získaného indikátoru však vzájemné souvislosti nasvědčují, že indikátory spjaté se samotnou osobou dotázaných ne dost výrazně ovlivňují jejich názory a pravděpodobně i postoj. Rozdíly mezi názory jednotlivých skupin jsou málo výrazné.

Z tohoto závěru se však vymyká skupina nováčků s neúplným základním vzděláním. O této skupině lze říci, že zároveň představuje skupinu s nejnižší pracovní kvalifikací.

Vysoký počet nesprávných, anebo žádných názorů této skupiny je ve shodě s poznatky, získanými i jinými výzkumy. Např. při výzkumu otázek práce s morálně

narušenými vojáky u politické správy 4. A v roce 1962 bylo zjištěno, že právě nekvalifikovaní dělníci tvoří mezi nimi absolutně i relativně největší část. Obdobné závěry vyplývají i z rozborů kriminality, které jsem sledoval v průběhu let 1960—1963 u 4. A.

Výzkum religiozity v severomoravském kraji, jehož výsledky publikovala E. Kadlecová ukazuje, že nejsilnější náboženské citění je u nekvalifikovaných pracovníků. Vše tedy nasvědčuje tomu, že **jde nejen o vliv vzdělání, který se zde jistě velmi významně projevuje, ale i o slabší sociální vlivy, které se promítají do procesu socializace této kategorie mládeže.** Zřejmě jde o vlivy, které se projevují u této kategorie pracujících jako celku. To vše také nasvědčuje, že proces integrace do společnosti je u této mládeže ukončen dříve než u ostatních; to jistě souvisí s dřívějším jejich začleněním do výrobního procesu a ekonomickým osamostatňováním.

Vcelku však proces diferenciací a tím

i socializace mládeže v době nástupu vojenské služby nebyl zdaleka ukončen. To zdůrazňuje význam vojenské služby v tomto procesu a vytváří příznivé podmínky pro pozitivní výsledky působení výchovy v armádě na progresivní začlenění mládeže do socialistického vývoje naší společnosti.

Je samozřejmé, že z toho vyplývá i velká odpovědnost armády vůči společnosti za čestné splnění úkolů ve výchově mladé generace.

Další závěry, vzhledem k možnostem výzkumu nemohu dělat.

Hlavní cena právě vyhodnoceného výzkumu spočívá dle mého názoru v tom, že splnil část diagnostického poslání alespoň ve smyslu orientace dalšího směru i konkrétních cest výzkumu některých stránek profilu naší mládeže a jejího postavení v naší společnosti.

A to v současné etapě našeho sociologického bádání není tak docela málo.

Závěrem by bylo správné, abych naznačil, jak tedy zaměřit politické působení na vojáky, které otázky na úseku agitace a propagandy „postavit do popředí“. Odpovídá to i zvyklostem, které se při rozboru této problematiky vžíly. Zatím však tak neučiním, a nechám to zatím na čtenáři.

Znamenalo by to další samostatný úkol, který vyžaduje:

— konfrontovat výsledky výzkumu u nováčků a celkové zaměření masové politické práce s vojáky základní služby,
b) obdobný výzkum organizovat s vojáky 2. ročníku a srovnat jej s výsledky výzkumu u nováčků.

Je možné, že se k tomuto úkolu v dohledné době vrátím.